

Τα κινήματα του 1968 και η νεολαιίστικη κουλτούρα

18.01.09

Εισήγηση στο Διήμερο του NAP για τα 40 χρόνια από τον Μάη 68 (Αθήνα, Μάης 2008)

«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ», ήταν ένας από τους πιο χαρακτηριστικούς ορισμούς που δόθηκαν στο ΜΑΗ. Είναι γεγονός ότι οι αλλαγές, τα ζητήματα και οι εξελίξεις που υπήρξαν στο χώρο της κουλτούρας και των τεχνών στην παραχώδη δεκαετία του 60 συνιστούν ένα τεράστιο γεγονός στη ιστορία του προηγούμενου αιώνα. Όπως έχει λεχθεί, ο Μάης του 68, συμπυκνώνει με ανεπανάληπτο τρόπο τις διεργασίες σε πολλές περιοχές του πλανήτη. Συμβολίζει την παρέμβαση εκατομμυρίων ανθρώπων, κυρίως νέων στην Ευρώπη, τις ΗΠΑ, την Λατινική Αμερική και την Ιαπωνία για μια ολόκληρη δεκαετία.

Παρέμβαση, η οποία στο πολιτιστικό επίπεδο εμφανίζει στοιχεία μιας πρώτης διεθνούς ταυτότητας για την νεολαία των δυτικών μητροπόλεων παρά τις υπαρκτές και λογικές ιδιαιτερότητες από χώρα σε χώρα. Μιας αναπτυσσόμενης τότε διεθνούς νεολαιίστικης ταυτότητας, της οποίας η αναζήτηση ήταν συνέπεια της κατάστασης στην οποία βρέθηκε η νεολαία μετά τον πόλεμο, με την αποξένωση και την κενότητα αξιών να κυριαρχεί και την αίσθηση της «ύπαρξης στο χείλος του γκρεμού» λόγω της πιθανής ατομικής σύγκρουσης. Αυτή η κοινωνική, αξιακή και συναισθηματική πραγματικότητα, ωθούσε πλατιά στρώματα νέων σε αναζήτηση μιας νέας ταυτότητας. Ο παγκόσμιος Μάης υπήρξε μια διεθνή και μαζική πολιτιστική «δράση», με πολλαπλά επίπεδα, μια απόπειρα διαμόρφωσης μιας νέας πολιτισμικά κοινότητας.

Η ίδια η τέχνη και πρώτα από όλα η μουσική εξέφρασε αυτή τη κοινότητα και το εξεγερτικό της στοιχείο. Η τέχνη άλλωστε κάτω από το μανδύα των συμβολισμών και των μεταφορών, μεταδίδει πάντα την ιστορική κατάσταση, την κατάσταση του καλλιτέχνη, την κοινωνική του θέση, την ιδεολογία και την ψυχολογία του, αλλά και την νοοτροπία του κοινού, το οποίο από την μεριά του στον τρόπο με τον οποίο αποδέχεται την τέχνη της περιόδου αναδεικνύει την άποψη του και τη σχέση του με αυτήν. Βασισμένοι σε αυτό το κριτήριο λοιπόν μπορούμε να διαγνώσουμε σαφώς το ότι τα κινήματα του 60 ενέπνευσαν και έφεραν στην επιφάνεια μια νέα ζωντανή πολιτικοποίηση των καλλιτεχνών και του έργου τους, αναβαπτίζοντας στις νέες συνθήκες και το έργο των προηγούμενων γενιών. Αυτό έκανε π.χ. την Joan Baez να τραγουδήσει στους χιλιάδες του Woodstock το Joe Hill, παραδίνοντας στην τότε νέα γενιά το νήμα του εργατικού τραγουδιού που γεννήθηκε μέσα στους αγώνες των βιομηχανικών εργατών του κόσμου. Είναι η εποχή του They got the guns, we got the numbers των Doors, «εσείς έχετε τα όπλα, αλλά εμείς το πλήθος», το οποίο εξέφραζε την αίσθηση της νεολαίας ότι μπορεί να τα βάλει με το κυρίαρχο καθεστώς. Του αγωνιστικού ύμνου «Get up, stand up» του Marley. Η εποχή που το Hurricane του Dylan γίνονταν το σημείο αναφοράς των απανταχού αντιρατσιστικών και ο Country Joe McDonald εξευτέλιζε την αμερικάνικη εξωτερική πολιτική με το I feel like I'm fixin' to die rag. Ήταν οι μέρες της «έντασης και της οργής» αλλά και του διαλογισμού. Ο κόσμος ήταν γεμάτος από τα παιδιά των οδοφραγμάτων, για τα οποία τραγουδούσαν οι τότε Rolling Stones στο «street fighting man», αλλά και των λουλουδιών. Η επανάσταση κυκλοφορούσε στον αέρα, όπως έλεγε και το «Something in the air» των Thunderclap Newman, ενώ ο Lennon συνέθετε το μουσικό μανιφέστο της ουτοπίας το διάσημο Imagine. Οι MC5, από το βιομηχανικό Ντιτρόιτ, το για πολλούς πρώτο punk συγκρότημα, ένα πραγματικό επαναστατικό γκρουπ, αποτέλεσε μια γροθιά στο στομάχι του αμερικάνικου κατεστημένου. Θύμα λογοκρισίας αρκετές φορές και με τα μέλη του να διώκονται από τις αρχές με διάφορες προφάσεις, έγινε μύθος και επιρροή για πολλά συγκροτήματα, των επόμενων γενιών όπως οι Dead Kennedys και οι Rage Against the Machine. Οι ίδιοι δημιούργησαν το κόμμα των White Panthers, του οποίου την επαναστατική διακήρυξη έδωσαν στη δημοσιότητα την 1η Νοεμβρίου του 1968. Δεν είναι τυχαίο ότι σε αυτή την περίοδο θα δημιουργηθούν τα πρώτα παραδείγματα ανεξάρτητων ηχογραφήσεων, σε μια προσπάθεια αποδέσμευσης από τις δισκογραφικές εταιρείες.

Την ίδια περίοδο έχουμε σοβαρές εξελίξεις και στη μαύρη μουσική. Το funk θα γίνει το μέσο της μουσικής εκπροσώπησης του ανερχόμενου Αφροαμερικάνικου κινήματος. Η μαύρη νεολαία και τα εκατομμύρια των νέγων εργατών της βιομηχανίας των μεγαλουπόλεων βρίσκει έκφραση στην ενέργεια και την μαχητικότητα που εκπροσωπεί η funk μουσική. Ο χορός και η διασκέδαση του Σαββατόβραδου ενώνονται με την περηφάνια του Αφροαμερικάνου, «φώναξε το δυνατά είμαι μαύρος και περήφανος για αυτό», τραγουδά James Brown. Οι Last Poets, μετατρέπουν τους λόγους του Malcolm X, σε ρίμες με συνοδεία αφρικάνικων κρουστών στους δρόμους του Χάρλεμ και του Μπρονξ μιλώντας για την επανάσταση που έρχεται (When the revolutions comes). Ο ίδιος ο Malcolm X γίνεται τραγούδι από τον Earl Sixteen. Ο Gill Scott-Heron διακηρύσσει ότι «η επανάσταση δεν πρόκειται να βρει χώρο στη τηλεόραση» (Revolution will be not televised). Ο Sly Johnson, τραγουδά για την ελευθερία «I'm talking about freedom», ενώ οι Flames προκαλούν τους μαύρους να «σηκώσουν ανάστημα και μετρήσουν τις δυνάμεις τους (Stand up and be counted) και οι Sly & The Family Stone τραγουδούν για την «επανάσταση που συμβαίνει» (There's A Riot Goin' On). Η «μαύρη δύναμη» μεταλλάσσει το Rhythm n blues και το μπλουζ το οποίο μέχρι τότε αποτελούσε την κατεξοχήν πολιτιστική έκφραση των νέγων εργατών στις πόλεις και την ύπαιθρο, οδηγώντας τα στην στιχουργική πολιτική τους συνειδητοποίηση. Ανάλογα εμπνέει την τζαζ, ιδιαίτερα τη free jazz μέσα από άγριους αυτοσχεδιασμούς που δεν είχαν προηγούμενο και την ενσωμάτωση αφροαμερικάνικων ρυθμών, κατεύθυνση που αποτελεί την «μουσική έκφραση» της αναζήτησης των Αφρικάνικων ριζών του μαύρου πληθυσμού των ΗΠΑ. Κορυφαίο παράδειγμα η τζαζ σχολή του Σικάγου με τους διάσημους Art Ensemble of Chicago, αλλά και τους άσημους αλλά ισάξιους Pieces of Peace, από τον δυτικό τομέα της πόλης και την κολεκτίβα της «Ένωσης για την πρόοδο της δημιουργικής μουσικής». Εκατοντάδες τραγούδια συνθέτουν την πιο μαχητική πλευρά της μαύρης μουσικής αυτής της εποχής, μια από τις πιο σημαντικές στην ιστορία της. Στον πλούτο που γράφτηκε εκείνα τα ταραγμένα και δημιουργικά χρόνια θα επανέρχονται για χρόνια οι μετέπειτα, μα και οι σύγχρονοι παραγωγοί αλιεύοντας ιδέες...

Στην Ιταλία των εργατικών αγώνων το κίνημα του Ιταλικού φουτουρισμού θα συνδεθεί με τις εργατικές αναζητήσεις. Ένα από τα χαρακτηριστικότερα του μέλη ο οπαδός του Γκράμισι Lougi Nono, θα συνθέσει το 1964 το έργο La Fabrica Illuminata (Το φωτισμένο εργοστάσιο) ένα πρωτοπόρο έργο για μέτζο σοπράνο, το οποίο χρησιμοποιεί ως μουσικό υλικό θορύβους του εργοστασίου, συγκεντρώσεις των συνδικάτων και πολιτικούς λόγους με την βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων, παραδίνοντας στο κόσμο μία μορφή εργατικής ambient μουσικής, χρόνια πριν ο Brian Eno εισάγει τον όρο και την μέθοδο, αλλά και ένα παράδειγμα ηλεκτρονικής βιομηχανικής μουσικής 2 δεκαετίες πριν ο όρος industrial εμφανιστεί στα ράφια των δισκοπωλείων και τα άρθρα των μουσικοκριτικών. Το έργο γράφτηκε για τις συνθήκες εργασίας και ζωής των μεταλλεργατών της βιομηχανίας Italsider στη Γένοβα.

Το κίνημα λοιπόν με την ευρεία του έννοια γίνεται πυροδότης της καλλιτεχνικής έκρηξης.

Όλες αυτές οι επιρροές πέρα από το ότι έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της αναπτυσσόμενης νεολαιίστικης rock-pop κουλτούρας συνετέλεσαν σε μία από τις πιο δημιουργικές περιόδους της μουσικής.

Η μουσική λοιπόν διάγει την πιο δημιουργική της φάση και αυτό είναι αποτέλεσμα της συνάντησης νέων μουσικών τεχνικών που αναπτύσσονται στη βάση των τότε νέων τεχνολογιών με τις κοινωνικές, ιδεολογικές και πολιτικές διεργασίες που συμβαίνουν στις συνειδήσεις εκατομμυρίων νέων ανθρώπων. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η γένεση του rock, το οποίο αποτέλεσε τη πρώτη διεθνή λαϊκή - νεολαιίστικη πολιτιστική ταυτότητα, η οποία έγινε κατορθωτή επειδή ακριβώς υπήρχαν οι κοινωνικοί και πολιτισμικοί όροι για να επιτευχθεί, όροι πάνω στους οποίους στηρίχτηκε και η μουσική βιομηχανία για να το μετατρέψει σε παγκόσμια αγορά...

Και βέβαια δεν είναι μόνο η μουσική. Εμφανίζεται το Leaving Theater, το αντάρτικο θέατρο, το οποίο καταργεί την σκηνή και αναμιγνύεται με το κοινό, βγαίνει στο δρόμο και μετατρέπεται σε παρεμβατικό θέατρο κριτικής της καθημερινότητας, επίσης το «νέο θέατρο στις ΗΠΑ και την Αγγλία. Έχουμε τις οι πρώτες εκδόσεις εφημερίδων και περιοδικών, ομάδων νεολαίας εκδόσεις, που θα βρουν χρόνια αργότερα την συνέχεια τους στα Fanzine και τον free press τύπο, πριν ο τελευταίος μετατραπεί σε κυρίως διαφημιστικό εγχείρημα. Εμφανίζεται το περιοδικό MAD, η πρώτη τόσο επιτυχημένη έκδοση κόμικς που σατιρίζει τον αμερικάνικο τρόπο ζωής, την

κυρίαρχη τέχνη, την παιδεία και την πολιτική των Αμερικανών, κάτι που σημειωτέον συνεχίζει μέχρι σήμερα. Τα κοινόβια με την αντιεραρχική και μη οικογενοιοκεντρική ανατροφή των παιδιών. Τις πρώτες οργανώσεις ομοφυλοφίλων. Η σεξουαλικότητα αντιμετωπίζεται ως μέσο απελευθέρωσης του σώματος και των ανθρωπίνων σχέσεων σε αντικατάσταση του κλασσικού δίπολου μονογαμικός πουριτανισμός / πορνογραφία και πορνεία. Οι ψυχεδελικές ουσίες γίνονται μέσο πειραματισμών για την λεγόμενη «επέκταση της συνείδησης», μα και ταυτόχρονα υποκατάστατο της επίσημης χρήσης των θρησκειών και του διαλογισμού, αλλά και μέσο απόδρασης από την πραγματικότητα. Δημιουργούνται τα «εργαστήρια τέχνης» τα οποία αποτελούν χώρους διαφορετικών δραστηριοτήτων πολιτιστικών, θεωρητικών, πολιτικών, εκδοτικών και αντιπληροφόρησης. **Μια νέα λέξη κάνει την εμφάνιση της στο λεξιλόγιο των νέων και των διανοούμενων: «ΑΝΤΙΚΟΥΛΤΟΥΡΑ» ή και Underground όπως συνηθίζεται να ονομάζεται διεθνώς μέχρι και σήμερα.**

Στον χώρο του κινηματογράφου το να αναφερθεί κανείς στην δημιουργικότητα του αγγλικού free cinema και των Γάλλων και Ιταλών δημιουργών μάλλον σαν κοινοτοπία θα ακουστεί. Πέρα από αυτήν την παραγωγή που σφράγισε το χώρο και αποτελεί ακόμα και σήμερα έμπνευση για πολλούς κινηματογραφιστές, αξίζει να σταθεί κανείς στην εμπειρία του underground κινηματογράφου, ο οποίος σε αυτή της δεκαετία αποτελεί με την σειρά το αποκορύφωμα του πειραματικού κινηματογράφου των προηγούμενων 50 χρόνων, της 1ης και 2ης αβανγκάρντ και του ανεξάρτητου κινηματογράφου. **Με άλλα λόγια εν μέσω της πολιτιστικής απελευθέρωσης και της έκρηξης του δικαιώματος στην ρήξη και την καινοτομία, όλοι αυτοί οι πειραματισμοί στην ιστορικότητα τους, συνδεδεμένοι πια με μια νέα γενιά κινηματογραφιστών και ενός κοινού που αναζητά την ανατροπή, νοηματική και αισθητική, φτάνει σε ανώτερα επίπεδα.** Από το Pull my day του Τζόννας Μίκας του 1959 μέχρι την κοοπερατίβα των σκηνοθετών που ιδρύθηκε το 1962, τον «νέο αμερικάνικο κινηματογράφο», την προκλητικά «φεμινιστική» κινηματογράφιση της Valie Export (ψευδώνυμο της Αυστριακής Waltraud Hollinger) και την διακήρυξη του Κεν Κέλμαν ο οποίος προτείνει τρεις βασικές κατηγορίες ταινιών : τις ταινίες κοινωνικής κριτικής και διαμαρτυρίας, τις ταινίες απελευθέρωσης και τις μυθικές ταινίες, διαμορφώνεται η κουλτούρα του Underground κινηματογράφου. Βασική του πρόθεση, όπως γράφει ο Μάριο Μάφι στο βιβλίο του Underground, είναι «να αντιτεθεί στον βομβαρδισμό που διεξάγει το σύστημα για να αμβλύνει τις αισθήσεις με έναν άλλο βομβαρδισμό από απελευθερωτικές εικόνες που ξυπνούν τις αισθήσεις διευρύνοντας τις, οδηγώντας έτσι το άτομο σε δρόμους κριτικής αντιπαράθεσης σε ότι επιχειρείται να αφηγηθεί σαν «επίσημη εκδοχή των γεγονότων». Στα πλαίσια του underground κινηματογράφου εμφανίζεται και η ομάδα του Newsreal το 1967, ενός πυρήνα αγωνιστών που φτιάχνει ταινίες γύρω από το κίνημα και για το κίνημα, προσδίδοντας στην κινηματογράφιση χαρακτήρα μέσου πολιτικής αντιπαράθεσης και αγώνα.

Το βασικό σημείο που αξίζει λοιπόν να σταθεί κανείς είναι ο ρόλος και δυνατότητα μεγάλων κινήματων να διαμορφώνουν αισθητικές προτάσεις και να επηρεάζουν πολιτισμικές φιλοσοφίες. Το κίνημα πέρα του ότι μπορεί να παράγει πολιτική μπορεί να παράγει και κουλτούρα και ο Παγκόσμιος Μάης είναι ένα τρανταχτό παράδειγμα για αυτό. Η τέχνη ανθεί και θέτει νέα ζητήματα παράλληλα με την πολιτική και κοινωνική διεργασία, αλλά και ως ειδική μορφή ύπαρξης και ανάπτυξης αυτών των διεργασιών. Μια νέα κουλτούρα εμφανίζεται στην καθημερινή ζωή.

Ωστόσο, από εδώ και πέρα γεννιούνται ορισμένα σοβαρά ερωτήματα. Πως από την σεξουαλική επανάσταση αυτών των χρόνων οδηγηθήκαμε στην ολική επαναφορά του δίπολου πουριτανισμός/πορνογραφία, με την συντηρητική αντεπανάσταση του μετέπειτα ανερχόμενου ρηγκανισμού και την αποθέωση της «αγίας οικογένειας» και της μονογαμίας και την ταυτόχρονη μαζική βιομηχανία πορνό; Πως η απελευθέρωση του σώματος μετατράπηκε σε απαραίτητο μέσο της διαφημιστικής βιομηχανίας και της αγοράς; Πως το ροκ από μουσική έκφραση και στυλ συλλογικής ταυτότητας των νέων μετατράπηκε στην πιο κερδοφόρα παγκόσμια αγορά της βιομηχανίας του θεάματος; Γιατί η ψυχεδελική εμπειρία και η «προέκταση της συνείδησης» κατέληξε στην εξάρτηση της ηρωίνης; Πως η απόπειρα μιας διαφορετικού τύπου καθημερινής ζωής του κοινοβιακού πειράματος κατέληξε σε ομάδες αυτοπεριορισμού οι οποίες ολοένα και περισσότερο θύμιζαν θρησκευτικές σέκτες; Τα ερωτήματα θα μπορούσαν να γεμίσουν σελίδες. Θα χρησιμοποιήσω μια από τις απαντήσεις του Μάριο Μάφι, ενός από τους πιο σοβαρούς, κατά την γνώμη μου τουλάχιστον, κριτικούς της εμπειρίας των νεολαιίστικων πολιτισμικών κινήματων του underground της δεκαετίας του 60. Που να ψάξουμε λοιπόν τις αιτίες της μετέπειτα αδυναμίας; Κατά το Μάφι λοιπόν: «Οφείλουμε να αναζητήσουμε τις αδυναμίες

«στην τίμια και ενθουσιώδη απλοϊκότητα του underground να επιζητεί τη δημιουργία μιας κατάστασης δυνατής μόνο σε μια κοινωνία θεμελιωμένη πάνω σε ολότελα άλλες βάσεις, οφείλεται πολύ συχνά μέρος της αδυναμίας του ως «κινήματος, δίχως σαφείς πολιτικές και ακόμη λιγότερο ταξικές βάσεις». Επανέρχεται λοιπόν και από αυτήν την «ενθουσιώδη» εμπειρία ένα ίσως όχι καινοτόμο για κάποιους αλλά αναγκαίο κατά τη γνώμη μου συμπέρασμα: **Χωρίς την πραγματική δυνατότητα και μια πρακτικά εφαρμοσμένη στρατηγική ανατροπής της καπιταλιστικής κοινωνίας και αντικατάστασης της από μια κοινωνία πραγματικής χειραφέτησης των ανθρώπων και απελευθέρωσης των αναγκών τους, κάθε εγχείρημα απελευθέρωσης τομέων της ζωής αργά ή γρήγορα οδηγείται στον μαρασμό και την απονέκρωση ή ακόμα χειρότερα μετατρέπεται σε «εναλλακτική» αγορά από τον καπιταλισμό.**

Ο καπιταλισμός έχει δείξει ιστορικά μια εξαιρετική ικανότητα πέρα από το να καταστέλλει τα επικίνδυνα φαινόμενα που αναπτύσσονται στο εσωτερικό του, να τα αφομοιώνει μετασχηματίζοντας τα σε εμπόρευμα. Κάπως έτσι το στυλ της εκάστοτε νεολαιίστικης ταυτότητας γίνεται μόδα. Η «ψυχεδελική εμπειρία» μετατράπηκε σε μια από τις μεγαλύτερες και παγκοσμίως επιχείρηση, «νομικά» παράνομη αλλά κερδοσκοπικά νόμιμη. Το πρόβλημα βέβαια με τις ψυχεδελικές ουσίες, τα ναρκωτικά όπως συνηθίζεται να λέγονται, δεν περιορίζεται μόνο στην εμπορική τους εκμετάλλευση. Όπως σημειώνει ο Roszak στο βιβλίο του «Η γέννηση της αντικουλτούρας»: «Αυτά τα πειράματα επρόκειτο να γίνουν κάτι περισσότερο από μια μορφή εξωτικής ψυχολογικής έρευνας. Συμπαρασύρθηκαν μάλλον στο αντιμάμαλο ενός ευρύτερου κοινωνικού κινήματος - και σε αυτό το πλαίσιο η επιρροή τους κάθε άλλο παρά υγιείς υπήρξε» Με άλλα λόγια λειτούργησαν ως αντίβαρο του κινήματος. Πολύ περισσότερο όπως γράφει παρακάτω ο ίδιος: «Τα ψυχεδελικά σε αδιαμόρφωτες ή αλλοτριωμένες προσωπικότητες έχουν το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα: συρρικνώνουν τη συνείδηση μέσα από την καθήλωση»

Οι συγκεντρώσεις χιλιάδων νέων γύρω από τους ροκ μουσικούς μετατρέπονται σε τεράστια φεστιβάλ - επιχειρήσεις με εκατοντάδες χορηγούς. Ο ροκ καλλιτέχνης γίνεται ροκ σταρ και «νεανικό είδωλο», σαν μια αναβαθμισμένη εκδοχή του, σε διάκριση από την κοινωνία, καλλιτέχνη της αστικής παράδοσης, συμβολίζοντας με τον καλύτερο τρόπο την φιλοσοφία της «ατομικής επιτυχίας» σε αντιδιαστολή με την έκφραση της κοινότητας. Το Χόλυγουντ και οι διαφημίσεις δανείζονται τις τεχνικές της αβανγκάρντ, με την εξαιρετική ικανότητα των μηχανισμών τους να αποκόβουν το συγκεκριμένο τεχνικό εύρημα από τις κοινωνικές τους σηματοδοτήσεις. Ο φορμαλισμός υπήρξε άλλωστε ο πιο επικίνδυνος ιός για κάθε αληθινή μορφή τέχνης.

Όστόσο κάθε αριστερή, πολύ περισσότερο επαναστατική θεώρηση η οποία χαμογελά χαιρέκακα για το ότι τα πολιτισμικά κινήματα του ΜΑΗ κατέληξαν εκεί που κατέληξαν, «γιατί δεν ήταν συνεπή με τον, όπως εννοείται κάθε φορά, εργατικό ή μαρξιστικό χαρακτήρα» καλύτερο θα ήταν να γελά με τον εαυτό της. Γιατί η στρατηγική γύμνια είναι κυρίως δική της και η σχέση της με αυτό που συνέβαινε και συμβαίνει τουλάχιστον προβληματική για να μην πω τίποτε χειρότερο. Μεταξύ της μετατροπής των καινοτόμων και ανατρεπτικών πολιτισμικών φαινομένων σε «εναλλακτική αγορά από την μια πλευρά ή την μετατροπή τους σε νησίδες λαθροβίωσης εντός του συστήματος, οι οποίες σχεδόν πάντα καταλήγουν στο αντίθετο τους από την άλλη, μπορεί να υπάρξει και ένας άλλος δρόμος. **Αυτός της οργανικής διαπλοκής της απελευθερωτικής θεωρίας με την ανατρεπτική πολιτική στρατηγική και τον πολιτιστικό ριζοσπαστισμό σε μια νέα και σύγχρονη σύνθεση χειραφέτησης του ανθρώπου. Το εγχείρημα της κομμουνιστικής επαναθεμελίωσης οφείλει να πρωταγωνιστήσει σε αυτή τη νέα σύνθεση.** Ας προσέξουμε λοιπόν: για να μπορέσει να κερδίσει ο Μάης του μέλλοντος πολιτικά και πολιτισμικά θα πρέπει μέσα σε όλα τα άλλα να μην επαναλάβουμε τα ίδια λάθη και να καλύψουμε τις αδυναμίες του προηγούμενου.

Μιχάλης Παπαμακάριος

[Tweet](#)
